

GÁL KINGA

A kisebbségi kérdés és az unió

A kisebbségek és az autonómia kérdése minden pillanatban ötvözi a politikát és a szakmát. Ezért elengedhetetlenül fontos, hogy megfelelő realitásérzékkel, kellemő alázattal, de a szükséges optimizmussal közelítsük meg, mert enélkül nem érünk el valós eredményeket a témában. Eddig akár szakmai, akár politikai vitákon vettem részt kisebbségi ügyekben, rendszerint felmerült a kérdés: jobb lesz-e a nemzeti kisebbségek, a határon túli magyarok helyzete az unióban? Várható-e gyökeres változás, megoldódnak-e egyszer a kisebbségi kérdések?

Az unióban most nem jellemző a nemzetikisebbség-barát közösségi jog, közösségi politika. Óriási az eltérés a közösségi joganyag és az egyes tagállamok joggyakorlata között. De épp ebből az aszinkronitásból kiindulva van lehetőségünk elmozdulni a változások felé. Éveken át tanulmányoztam a szakértői anyagokat és a szakirodalmat, próbáltam megérteni, miért ilyen szegyenlős, miért ennyire távolságtartó a közösségi jog ezzel a kérdéssel kapcsolatban. Végül, az Európai Parlament Bel- és Igazságügyi Bizottságainak, illetve Külügyi Bizottságának ülésein értettem meg, hogy mi a probléma. Értelmes, nyitott brit vagy francia bizottsági kollégáim ugyanis sehogyan sem értették, hogy mi a problémánk a kisebbségi kérdésekben. Ők ugyanis teljesen más szemszögből látják a világot, s ehhez hozzáadódik, hogy alig ismerik Közép-Európa történelmét, és semmiféle rossz vagy jó érzésük nincs azzal kapcsolatban, ami itt a XX. században megtörtént. Számukra

Értelmes, nyitott brit vagy francia bizottsági kollégáim ugyanis sehogyan sem értették, hogy mi a problémánk a kisebbségi kérdésekben. Ők ugyanis teljesen más szemszögből látják a világot, s ehhez hozzáadódik, hogy alig ismerik Közép-Európa történelmét, és semmiféle rossz vagy jó érzésük nincs azzal kapcsolatban, ami itt a XX. században itt megtörtént.

A Kisebbségi jogok és stabilitás Közép-Kelet-Európában című, a Közép-európai Kulturális Intézetben 2005. június 10-én tartott konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

a jelen egyfajta definíciós probléma, ha a kisebbségekről tárgyalunk, mert ők a nemzeti kisebbségeken önkéntelenül is a második világháború után betelepült új kisebbségeket értik. Szemléletük szerint csupán az integráció vagy az újabb betelepülési hullámok megál-

lítása a járható út. Mi viszont ezeket önmagukban nem tekintjük megoldásnak a nemzeti kisebbséget illetően.

Egy katalán képviselő, aki sokat segít nekem tanácsaival, egyszer azt mondta, hogy sohasem vállalna szerepet egy nemzeti kisebbségért harcoló politikai csoportban, és nem lobbizna értük az Európai Parlamentben. Egészen más szemszögből tételezi önmagukat, szerinte a katalánok önálló nép, nem pedig nemzeti kisebbség. Isten őrizz – mondja ő –, hogy a kisebbségek közé sorolják a katalánokat, mert akkor elveszítik mindazt, amit felépítettek, és csak a diszkrimináció vagy az integráció kapcsán eshet szó róluk. Innen indult el az a problémafelvetés, amely mentén a Parlamentben haladunk, ha apró lépésekben is.

A definíciós probléma az egyik oka annak, hogy a közösségi jog nem foglalkozott ezzel a kérdéssel. Ezzel párhuzamosan 1993-ban mégis történt elmozdulás a közösségi jog szintjén, amikor is a majdan csatlakozó országokra vonatkozóan a koppenhágai kritériumok részévé tették a nemzeti kisebbségek védelmét. Az uniónak addig nem volt közösségi joganyaga ezen a területen, viszont az éves országjelentésekben mégis értékelni kellett valamiképpen a helyzetet. Az uniós tagállamokban már jól bevált modellek alapján kezdték vizsgálni, hogy milyen szinten áll, ha egyáltalán létezik, a majdan csatlakozó országokban a kisebbségvédelem. Később úgy gondolták, hogy a koppenhágai kritériumok teljesülésével, tehát azáltal, hogy 2004. május 1-jén csatlakozott ez a néhány ország az unióhoz, a kérdést megnyugtatóan le is zárhatják. Itt következik a mi szerepünk. Fontos elfogadtatnunk, hogy 2004. május 1-jével új helyzet alakult ki az EU-ban. Tetszik vagy nem, az Európai Uniónak újra foglalkoznia kell a kérdéssel, mert az újonnan csatlakozott tagállamok többségében nagy számú hagyományos nemzeti közösség él. Az unió továbbra is tagállami hatáskörben hagyhatja ezt a problémát, de hozzá kell segítenie az új tagokat ahhoz, hogy valós megoldásokat találjanak ezekre a kérdésekre. Tény, hogy a tagállami hatáskörű nemzeti kisebbségvédelem bizonyos kisebbségeknek segített a jövőképzésben és a fejlődésben. Ehhez az unió is pozi-

tívan viszonyul. Keresni kezdtük tehát azokat az unióban is elfogadott elveket, amelyek alapján ezek a modellek működnek, és amelyek a mi régióinkra vonatkoztatva is érvényesek. Az unió két alapelve, amelyeket megértene és magukhoz leginkább közelállónak tartanak az uniós politikusok és szakértők, az önkormányzatiság és a szubszidiaritás elve. E kettőre hivatkozva ki lehet küszöbölni azt az óriási vitát, hogy az egyéni vagy a közösségi jogok alapján kezeljük-e a kisebbségi kérdést, ha az általában létező jogfilozófiába, jogfelfogásba és politikába be akarjuk emelni a területiségi és a közösségi elemeket. Az Európai

Unió legnagyobb feladata az elkövetkező évekre, hogy közelebb hozza az emberekhez a döntéseket, arra ösztönözve őket, hogy részt vegyenek saját életük alakításában. Ha ez igaz minden uniós állampolgárra, akkor igaz az ott élő nemzeti kisebbségi közösségek tagjaira is. Így nekik is meg kell adni azt a lehetőséget, hogy saját közösségüket, illetve saját környezetüket érintő kérdésekben beleszóljanak a döntésekbe. Összegzésképpen: az önkormányzatiság elve és a szubszidiaritás elve segíthet a különböző autonómiaformák létrejöttében.

Szeretném felhívni a figyelmet még egy nagy különbségre az általunk védett, védeni kívánt közösségek és az unióban hagyományosan élő nemzeti kisebbségek között. A kommunizmus mindazok mellett, amiket ezekkel a közösségekkel tett, elvette a tulajdonjog alakításának lehetőségét is, vagyis azt az alapot, amelyre építve a kisebbségi létet másképpen lehetne megélni. Attól kezdve, hogy megszűnt a tulajdonjog tisztelete, ezek a közösségek teljesen védtelenné váltak, függetlenül a politikai változásoktól, az országhatárok változásától, a nemzetközi hatásoktól, a belső hatásoktól. Azokban az országokban, amelyekben a kisebbségekhez tartozók tulajdonhoz való viszonya nem változott, a történelmi igazságtalanságok ellenére is biztos és határozott alapon áll a közösség. Ezért nagyon fontos, hogy Romániában az egyházak, az egyének és a közösségek mielőbb visszakapják őket megil-

Az Európai Unió legnagyobb feladata az elkövetkező évekre, hogy közelebb hozza az emberekhez a döntéseket, arra ösztönözve őket, hogy részt vegyenek saját életük alakításában. Ha ez igaz minden uniós állampolgárra, akkor igaz az ott élő nemzeti kisebbségi közösségek tagjaira is.

lető tulajdonait. A közösségi tulajdon segít elindítani egy olyan gondolkodást a kisebbségekben, amely végül az autonómiához vezet. Más kérdés, hogy a nemzetközi jogot és a nemzetközi politikát hogyan sikerül az autonómia irányába terelni. Ennél is fontosabb, hogy a szemléleti korlátok kitágítása magán a közösségen belül megtörténjen. El kell jutni arra a szintre, amikor a közösség már tud autonóm módon gondolkodni, vagyis szeret, tud és akar dönteni.

Mi a mi szerepünk ebben, és hol várhatók elmozdulások? Sokszor már az is eredményre vezet, hogy váratlanul szóba hozzuk azokat a kérdéseket, amelyeket meghökkentőknek, kényeseknek és elkerülendőnek tartanak az uniós politikában. Ilyen volt a Vajdaság kérdése. A Parlamentet annyira meghökkentette az, hogy rögtön letettük az asztalra a kész határozati javaslatot, és hogy egyszerre kezdtünk el lobbizni minden politikai csoporttal, hogy egyszerűen nem volt ideje az ellenvetésre, a halogatás politikájára.

A váratlanság segített abban is, hogy Románia országjelentése kapcsán érvényesítsük az önkormányzatiság és a szubszidiaritás alapelvét. Nyilvánvaló volt, hogy semmiféle direkt utalás egy esetleges területi autonómiára nem fog átmenni még az előkészítő fórumokon sem, nemhogy eljusson egy komoly bizottsági vitáig. Mindenekelőtt a jelentéstevőnél kellett kivívni a jó tárgyalási alapot a számunkra is elfogadható kompromisszumhoz. Végül sikerült beépíteni a szövegbe azokat az uniós alapelveket, amelyeket aztán egyszerűen nem lehetett vitatni. Az autonómia kifejezés ugyan nem került bele, de elértünk egy olyan pontra, amelyre alapozni tud az erdélyi magyar közösség, ha autonómiát akar építeni. Az építkezés feladata nagy részben erre a közösségre hárul, a közösségre múlik.

De mit tudunk tenni, hogy az uniós közösségi jog egészében, a közösségi politikák szintjén is történjen elmozdulás? Elértük, hogy az Általános Európai Alapjogok Ügynökségének létrehozásáról szóló tervezetben az intézmény kiemelt feladataként sze-

repe a hagyományos nemzeti kisebbségek helyzetének vizsgálata. Ez a szöveg olyan többségű támogatást kapott, hogy az Európa Tanácsnak figyelembe kell vennie a döntéshozatalkor.

Korábban teljes volt a keveredés a nemi és a vallási kisebbségek, a menekültek, az új és a régen letelepült kisebbségek, valamint a hagyományos nemzeti kisebbségek fogalma körül. Apró, de fontos előrelépés, hogy egyértelműen definiáltuk a nemzeti kisebbség fogalmát, mert így már elfogadják, hogy ez a kérdés külön megoldásokat igényel.

Mit ad az Európai Unió a kisebbségeknek? Azt, amit általában az egyénnek: lehetőséget. Az igazán fontos kérdés az, hogy tudunk-e élni ezek-

kel a lehetőségekkel. Ehhez meg kell erősíteni a nemzeti kisebbségek közösségeit. Jelenleg a régiók nincsenek jól meghatározva Romániában, és nincs megfelelő önerő a Székelyföldön. A mi feladatunk az Európai Parlamentben, a belpolitikusoké itthon, hogy felhívjuk a figyelmet a lehetőségekre. Nekünk nem a ma uniójához kell felzárkóztatni ezeket a közösségeket, hanem a tíz év múlva leendő unióhoz. A lehetőségeknek már nem a jelenre kell irányulniuk, hanem arra, hogy tudnak-e jól fejlődő közösségként és gyarapodó régióként működni a jövőben. Meggyőződésem, hogy vannak olyan lehetőségek, amelyekkel ezt a kitörést elérhetik a kisebbségben élő magyar közösségek, így az erdélyi magyar közösség is.

Elértük, hogy az Általános Európai Alapjogok Ügynökségének létrehozásáról szóló tervezetben az intézmény kiemelt feladataként szerepel a hagyományos nemzeti kisebbségek helyzetének vizsgálata. Ez a szöveg olyan többségű támogatást kapott, hogy az Európa Tanácsnak figyelembe kell majd vennie a döntéshozatalkor.

A fogalmak tisztázásának folyamata

Beszélgetés Gál Kingával

A képviselőnk Bukarestből Budapesten át Brüsszelbe tart. Időnk kevés, indulnia kell a repülőtérre.

– *Hogyan értékeli a bukaresti találkozót?*

– Olyan konferenciát szerveztünk az Európai Robert Schumann Intézettel közösen Bukarestben, amelynek az önkormányzatiság, a decentralizáció, a devolúció és szubszidiaritás volt a témája, és itt az is szóba került, hogy Romániában mi a helyzet, és melyek a további teendők.

Az európai devolúciós, decentralizációs és autonómia-modellek bemutatásával azt próbáltuk sugallni a román civil társadalomnak és a politikusoknak is, hogy a decentralizáció vagy devolúció nem hogy nem gyengítette az adott államokat, hanem igenis erősítette azt a kormányt, amely ezeket bevezette, mert jól látható gazdasági fejlődés indult meg az illető régiókban. A legjobb példa erre a brit minisztérium államtitkárának Skóciáról és Walesről szóló előadása volt. Skóciában a skót parlament újralakulását és a jogi rendezést követően gazdaságilag is megindult a fellendülés. Ugyanez történt Dél-Tirolban is.

És itt következik, ami nekünk fontos: azokban a ré-

giókban, ahol ezt az egész kérdést még az a nagyobb probléma is terheli, hogy egy tömbben él nagyszámú, koherens, tradíciókkal és igényekkel rendelkező közösség, ezek az autonómia-modellek és decentralizációs modellek e közösségek számára is tudtak jövőképet biztosítani.

Az erdélyi magyar társadalom mind lélekszámban és elhelyezkedésben, mind tradícióiban alkalmas egy ilyen decentralizációs autonómia-modell megvalósítására. Az, hogy milyen modell vezet a megoldáshoz, mindig attól függ, hogy milyen szinten áll az adott magyar közösség szervezettsége, akarata milyen irányban nyilvánul meg, és hol áll a mindenkori román vezetéssel folyó tárgyalásban. A másik kérdés persze az, hogy milyen állapotban van a gazdaság, milyen a nemzetközi helyzet, illetve a két érintett szomszédos ország viszonya.

Egy-egy ilyen kérdés rendezése tehát ezer tényezőtől terhelt, a legfontosabb azonban, hogy belülről induljon el az a folyamat, amely kikristályosítja, hogy mi lehet az adott helyzetben a legmegfelelőbb kialakítható megoldás, modell vagy életképes kompromisszum. Minden autonómia lényege a kompromisszum. Valahonnan elindulunk, és hosszas tárgyalások után elérkezünk egy olyan pontra, amely még mind a többség, mind a kisebbség számára elfogadható.

– *November 28-án beszélgetünk, jelen pillanatban nem lehet tudni, hogy elfogadják-e majd a román kormányprogramot. A cél az volna, hogy megegyezzenek a kormányprogram megvalósításáról, ehhez viszont az szükséges, hogy az egyes fogalmakon mindkét fél ugyanazt értse...*

– Igen, szerintem érdekesen alakul ez a kérdés. Annak a veszélyét is látom, hogy mivel az RMDSZ a kormány része, illetve a kisebbségi törvény a kormányprogram része, ez az egész kirakatpolitikává válhat. Bizonyos jelek azt sugallják, hogy a döntéshozók nem gondolták igazán komolyan, hogy itt bármiféle továbblépés történhet, hogy csökkenhet a centralizáció, különösen ami a magyar közösséget illeti. A kormány elfogadott egy kisebbségi törvényt, amelynek legalábbis a kereteiben benne van egy kulturális autonómia lehetősége. Ez nem azt jelenti, hogy ha ezt a törvényt a parlamentben elfogadnák, az már megvalósítaná a működő

kulturális autonómiát, de lefektetnék vele az alapokat, melyekre hosszú távon lehetne építeni. Ám az a probléma, hogy a szenátus nem akarja tárgyalni, illetve tárgyalja, de olyan hangulatban, amely elképesztően ellenséges bármilyen decentralizációs törekvéssel szemben. A parlament, a képviselőház sem akarja igazán napirendre venni, húzza-halogatja a döntést. Vagyis megtörténhet, hogy kiüresítve akarják elfogadni ezt a kisebbségi törvényt, hogy ne legyen benne semmiféle kisebbségi autonómia. Ezért kell nagyon odafigyelnie a magyar közösség egészének arra, hogy mi történik ezzel a törvénnyel. Konkrétan utalnék itt az elmúlt hét eseményeire: voltak olyan viták Brüsszelben, a romániai–európai parlamenti vegyes bizottság ülésén, amelyek arra utaltak, hogy bizony ellenzéki, de kormánypárti képviselők is meglehetősen szkeptikusak azt illetően, hogy bármiféle autonómia is benne lesz a kisebbségi törvényben, ha egyáltalán lesz ilyen törvény. És akkor még messze vagyunk attól, ami felmerült most már különféle törvénytervezetekben, hogy azért az erdélyi magyarság bizonyos kérdésekben már továbblépne, és teljesen más szemszögből közelítené meg azokat. Beszélnek területi autonómiáról, beszélnek speciális státusú önkormányzatokról, hogy ezeket hogy lehet tematizálni, és egyáltalán vitatkozni róluk. Én azt látom, hogy ma még hiányzik a tárgyalás, a vita, a kérdésnek a tematizálása kormány szinten, a román társadalom szintjén. A legfontosabb persze az, hogy az erdélyi magyar társadalmon belül elinduljon a közös gondolkozás, illetve hogy az jusson el a román társadalomhoz is, mert amíg ez az egész teljesen elszigetelt kérdés marad, addig legfeljebb álmokat kergetünk.

– *Mindenfajta tárgyalásnak és kompromisszumnak előfeltétele azonban, hogy legyen egy elfogadott napirend, ahol vannak megfogalmazott tételek, mondatok, amelyeken lehet változtatni vagy vitatkozni. Amíg nincs egy „menü”, addig általánosságban beszélünk. Jelen pillanatban legalább háromféle román és legalább kétféle magyar álláspont létezik. Ebből kellene egy gyakorlatias kompromisszumnak kijönnie, amely feltehetőleg nem végleges megoldás, de 2006–07-re előrelépés lenne.*

– Így van, ebben teljesen egyetértek. Nem győzöm hangsúlyozni a fogalmak tisztázásának fontosságát, mert nagyon sokszor abban rejlik a kérdés kulcsa, hogy ki mit ért bizonyos szavakon, és hogyan tudjuk a

tabukat feloldani. Ha kimondunk bizonyos szavakat, és megmagyarázzuk a jelentésüket, az emberek rájönnek, hogy ezeket csak azért kezelték tabuként, mert féltek misztifikált jelentésüktől.

– *Én azt látom, hogy jelentésbeli eltérés van a román értelmezésben és a magyar értelmezésben, de nemcsak egymással szemben, hanem önmagunkhoz képest is... Először tehát egy szemantikai tisztázás lenne a feladat, és utána kezdődhetnének a gyakorlati lépések. Hogyan tudna segíteni ebben a nemzetközi figyelem és az Európai Parlament?*

– Az Európai Parlamentben már sikerült elérni azt, amit a nemzetközi világ tenni tud. Azt tudniillik, hogy figyel és felhívja a figyelmet, hogy tudatában van annak, hogy a kisebbségek helyzete rendezetlen kérdés Romániában. Ezen belül a magyar kisebbség helyzete kiemelt jelentőségű, mert az nem egyszerűen csak kisebbségi kérdésként megoldható té-

ma. Eljutottunk arra a szintre, hogy az Európai Parlamentben most már másodízben lehetett olyan határozatot elfogadtatni – most még csak a külügyi bizottság szintjén, de reméljük, hogy decemberben ugyanilyen szöveggel a plenáris ülésen is elfogadják –, amely kiemelten a romániai magyar közösségre vonatkozóan kér további intézkedéseket, kéri, hogy Románia rakja le a szubszidiaritás és önkormányzatiság alapjait, és kiemelten kéri, hogy a magyar anyanyelvű felsőoktatást román állami költségvetésből finanszírozzák.

M.P.